

Brodzka-Bestry, Maria

Wykłady otwarte w Zamku Królewskim w Warszawie na tle działalności oświatowej dla dorosłych w innych muzeach i galeriach europejskich

---

Kronika Zamkowa 1-2/47-48, 179-188

2004

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Maria Brodzka-Bestry

WYKŁADY OTWARTE W ZAMKU KRÓLEWSKIM W WARSZAWIE NA TLE DZIAŁALNOŚCI OŚWIATOWEJ DLA DOROSŁYCH W INNYCH MUZEACH I GALERIACH EUROPEJSKICH*

Działalność edukacyjna Zamku Królewskiego skierowana do dorosłej publiczności toczy się obecnie kilkoma torami. Dział Oświatowy organizuje kursy dla nauczycieli, kurs dla przewodników, kurs „lekcje muzealne” dla studentów kierunków humanistycznych oraz wykłady publiczne, o których bardziej szczegółowo piszę w drugiej części artykułu. Pracownia Działań Muzealnych natomiast organizuje sobotnie warsztaty dla dorosłych: kurs malarstwa i rysunku w czwartki, kurs z filozofii, sobotnie spotkania z historią i historią sztuki, a także wyjazdowe warsztaty dla muzealników.

DZIAŁANIA EDUKACYJNE NA RZECZ DOROSŁYCH W MUZEACH EUROPEJSKICH

Temat działalności oświatowej na rzecz dorosłych w muzeach za granicą doczekał się opracowań i publikacji¹. Muzea angielskie zajęły się organizowaniem kursów dla dorosłych już w końcu XIX w., co miało swe źródła w rodzącym się wtedy socjalizmie i zainteresowaniu kształceniem klas pracujących. Ostatnio wraca się do tego, a coraz większym zainteresowaniem cieszą się kursy dla bezrobotnych, także w muzeach. Na przykład w Dulwich Picture Gallery w 2001 r. były organizowane 4-dniowe kursy w trakcie wystawy współczesnych obrazów Howarda Hodgkina: *Dulwich i okolice. Akwarela jako szkic informacyjny, Mój Londyn - architektoniczne podróże. Środki ekspresji*².

Organizatorzy kursów dla dorosłych twierdzą, że ich słuchaczami są głównie kobiety¹. Łatwo to wytłumaczyć. Częstoć musiały one przerwać naukę w momencie założenia rodziny i po latach, kiedy mają już dorosłe dzieci, chętnie wracają do swoich zainteresowań. W Orivesi, jednym z regionów Finlandii, projekt kursów poprzedziły szczegółowe ankiety. Mieszkańcy badanej okolicy najczęściej chcieli brać udział w zajęciach pozwalających zdobyć praktyczne umiejętności. Była też grupa dorosłych, która pragnęła kształcić się za pomocą internetu i komputera, przedkładając ten sposób zdobywania wiedzy nad kontakt osobisty z wykładawcą czy innymi uczestnikami kursu. Sporo miejsca w działalności związanej z kształceniem dorosłych zajmują kursy językowe. W Niemczech i Austrii np. są one organizowane systematycznie dla obcokrajowców starających się o prawo stałego pobytu. Nazywa się je kursami integracyjnymi.

Problem emigrantów dostrzegają też różne muzea europejskie. Victoria & Albert Museum w Londynie zatrudniło w dziale oświatowym pracowników znających hinduski i chiński, którzy mogą udzielać informacji w tych językach. Zajęcia w galeriach sztuki azjatyckiej pozwalają emigrantom ze Wschodu utrzymać kontakt z kulturą kraju, z którego pochodzą. W Museum of London są organizowane zajęcia dla kobiet z Indii, które nie pracują i słabo znają język angielski, ale mogą

* Od 1993 r. autorka zajmuje się organizacją wykładów w Zamku Królewskim w Warszawie i artykuł stanowi podsumowanie, a także porównanie działalności Zamku w tej dziedzinie z innymi muzeami i instytucjami.

dowiedzieć się o nich z informatorów dwujęzycznych. To samo muzeum proponuje zainteresowanym wieczorowe kursy archeologii, zakończone certyfikatami lub dyplomami University of London.

Muzeum Horniman w południowym Londynie organizuje kursy dla dorosłych polegające na zdobywaniu praktycznych umiejętności w takich dziedzinach jak: ceramika, ogrodnictwo, batiki, śpiew, konstruowanie instrumentów muzycznych. Oczywiście wymienione tematy narzuca charakter zbiorów tego muzeum, otoczonego pięknym ogrodem. Problemy środowiska naturalnego przybliża też publiczności muzeum przyrodnicze w Oslo, które organizuje krótkie kursy dla nauczycieli. Mają one na celu pokazanie możliwości wykorzystania ekspozycji muzealnej, ale również uczą patrzenia na najbliższe otoczenie i korzystania z doświadczenia bezpośredniego kontaktu z przyrodą⁴. Zajęcia są subsydiowane przez Ministerstwo Edukacji.

Wiele kursów skierowanych jest właśnie do pedagogów. Musée d'Orsay w Paryżu zapraszało nauczycieli w latach 1994-1995 na otwarte dni w środy po południu. W niektórych muzeach londyńskich są organizowane kursy jednodniowe, nazywane „study days”. Polegają one na dłuższych wykładach i seminariach, częściowo prowadzonych na ekspozycji, na które wstęp jest odpłatny. Na przykład w londyńskim British Museum w 1999 r. odbył się taki kurs poświęcony van Dyckowi, w 400. rocznicę jego urodzin⁵. W środowe popołudnia września z kolei prowadzony był kurs na temat hieroglifów egipskich, a we wtorek na początku roku 2000 - na temat życia, śmierci i wierzeń w życie pozagrobowe w starożytnym Egipcie. Bezpłatne szkolenie dla nauczycieli odbyło się natomiast na wystawie *Pozłacane smoki. Skarby z grobowców chińskich złotych wieków*. „Study days” w Courtland Gallery zaczynają się wykładem wprowadzającym, np. w 1999 r. na temat impresjonizmu. Potem uczestnicy odbywają wizytę w galerii z przewodnikiem, połączoną z wykładem dotyczą-

cym wybranego węższego zagadnienia, np. *Kobiety i miejskie rozrywki, Impresjonistyczny pejzaż, Prace impresjonistów na papierze* (przy okazji wizyty w gabinecie rycin).

W tymże muzeum zorganizowano także 15-minutowe spotkania podczas przerwy na lunch o 13-15, we wtorki. W National Gallery natomiast w latach 1999 i 2001 wykłady odbywały się codziennie - każdego dnia na inny temat, np. we wszystkie soboty października o godz. 13 omawiano poszczególne obrazy impresjonistów. Prócz dłuższych odczytów odbywały się 10-minutowe prelekcje przed obrazem.

W londyńskich muzeach, np. w Tate Gallery, organizowane są także *gallery talks* - 30-minutowe spotkania na wystawach na wybrany temat, powtarzane 2-3 razy dziennie. Dotyczyły one dotychczas m.in. takich tematów, jak *John Constable. Jego życie poprzez jego sztukę czy Kubizm jako sztuka konceptualna*. Odpłatne wizyty na ekspozycji, także poprzedzone pokazem diapozytywów, proponowały w latach 1997-1998 Musées Royaux des Beaux-Arts de Belgique w Brukseli, a wśród proponowanych tematów były np.: *Sztuka i ogrody, Cztery żywioły. Ewolucja pejzażu od XV do XVII w.*

WYKŁADY DLA DOROSŁYCH W MUZEACH, GALERIACH I INNYCH OŚRODKACH KULTURY W WARSZAWIE

W Warszawie można obecnie w kilku miejscach uczestniczyć w wykładach otwartych ze sztuki czy historii. W połowie lat 90. jednak, kiedy Zamek zapraszał już na wykłady, nie była jeszcze czynna sala odczytowa w Centrum Sztuki Współczesnej ani w Zachęcie. Po remoncie w Zachęcie ruszyły pokazy filmowe i odczyty. Całe cykle towarzyszyły zwłaszcza dużym zagranicznym wystawom, np. *Śpętani - wyzwoleni. Sztuka austriacka XX w.*, w latach 2001-2002. Zarówno wykłady, jak i filmy były tak pomyślane, aby stanowiły uzupełnienie tego, co można było zobaczyć w salach wystawowych.

Ciekawy program edukacyjny ma też Koło Miłośników Sztuki, m.in. w 1996 r. zorganizowało wykłady towarzyszące wystawie *Wielcy mistrzowie sztuki dawnej*, w 1999 - wystawie *Stolice artystyczne świata od starożytności do dziś*, w 2000 - *Wyobrazić niemożliwe*, a w 2001 - *Wielkie przełomy w dziejach sztuki europejskiej*. Niestety, wygłaszane one były w tym samym terminie, w którym odbywały się zajęcia w Zamku Królewskim, toteż wielu chętnych musiało zrezygnować z uczestnictwa. Wśród zaproszonych prelegentów dominowali historycy sztuki średniego pokolenia. Zachęta organizowała też czwartkowe wykłady otwarte: w 1999 r. tematem była *Iconographiaprofana? - wielkie tematy ikonograficzne w sztuce europejskiej*, w 2000 architektura modernistyczna, a w 2003 historia fotografii i indywidualności architektury końca XX w.

Od kilku lat Centrum Sztuki Współczesnej Zamek Ujazdowski uruchomiło swoją salę kinową funkcjonującą pod hasłem *Sala Kino/Audytorium* lub *Kino.Lab*. Można tam wysłuchać odczytów gości zagranicznych z okazji pokazów dzieł artystów z różnych krajów, a także uczestniczyć w projekcjach filmów czy prelekcjach z cyklu *Moja historia sztuki*. W Muzeum Narodowym na przełomie lat 2004 i 2005 na odczytach towarzyszących głównej wystawie *Transalpinum* sala była wypełniona po brzegi.

Na wykłady, na które jest wstęp wolny, można przyjść w Warszawie nie tylko do muzeum czy galerii. W latach 90. zapraszało na nie Towarzystwo Opieki nad Zabytkami pod wspólnym tytułem *Spotkania w Willi Struwego*. Odczyty na scenie przy Wierzbowej organizuje Teatr Narodowy. W sezonie 2004/2005, w soboty o godz. 15, odbywały się prelekcje w dwóch cyklach: *Powrót Dionizosa* oraz *Dramat i teatr XX wieku: w poszukiwaniu języka*. Wykłady z różnych dziedzin organizowały w 2004 r. PAN i Towarzystwo Naukowe Warszawskie „Wszechnica” w Pałacu Staszica. W 2003 r. Instytut Historii PAN i Collegium Civitas przygotowały cykl pt. *Cywilizacja europejska*.

Szczególnym zainteresowaniem cieszy się Uniwersytet Trzeciego Wieku. Jego wykłady w Centrum Szkolenia Podyplomowego przy ul. Marymonckiej, zwłaszcza z dziedziny medycyny, przyciągają wielu słuchaczy. Działają tam również inne sekcje, m.in. historii sztuki czy pamiętnikarska. Warto tu wspomnieć, że ostatnio i muzea interesują się dziedzictwem niematerialnym, do którego należą m.in. wspomnienia, tradycja ustna, obyczaje⁶.

Większość form udostępniania muzeów publiczności dorosłej, znanych za granicą, stosuje się także u nas, choć oferta w Warszawie nie jest aż tak bogata i nie obejmuje zajęć skierowanych do specjalnych grup społecznych, np. bezrobotnych czy emigrantów. Nie ma wykładów wieczornych, jak np. w Victoria & Albert Museum, gdzie odbywają się one także o godz. 19.15. Wychodząc naprzeciw takiej potrzebie, w 2005 r. w Zamku Królewskim na wystawie *Cienie i światła. Arcydziela malarstwafrancuskiego* zorganizowano spotkania z historykami sztuki, w czwartki o godz. 18, a wystawa była czynna do godz. 20. Natomiast w czerwcu 2004 i 2005 r. Zamek przyłączył się do warszawskiej nocy muzeów i był wówczas czynny do północy. Niektóre pomysły wprowadzone za granicą realizujemy od dawna. Wzorem jednodniowych kursów w National Gallery w Londynie, m.in. kursu dla nauczycieli chemii i innych nauk ścisłych, w Zamku podczas jednego z seminariów odbył się wykład profesora fizyki Jana Gaja. Chcielibyśmy pokazać, że muzeum może być miejscem spotkań różnych dyscyplin. Od lat Maja Laskowska prowadzi warsztat *Śladami alchemii*, a kursy dla pedagogów mają charakter interdyscyplinarny. Poza historykami wykładają na nich filozofowie, filolodzy, historycy sztuki, a na wykładach otwartych pojawili się botanik, lekarz, arabista.

W Zamku Królewskim po raz pierwszy kurs dla nauczycieli zorganizowaliśmy w 1983 r. - w postaci wykładów połączonych z koncertami. Od początku współpracowaliśmy z Ośrodkiem Doskonalenia Nauczycieli. Potem, prowadząc lekcje

1. Spotkanie z udziałem **J. Gaja** podczas panelu *Światło w sztuce, fizyce, filozofii* w Sali Odczytowej, 4 kwietnia 2003- **FOL M. Brodzka-Bestry**

muzealne, rozwijałyśmy kontakty z pedagogami - nie miały one jednak charakteru regularnego kursu. Od 1993 r. specjalną ofertę przygotowywała dla nich Pracownia Działań Muzealnych. Były to sobotnie warsztaty, prowadzone na tematy związane z wystawami czasowymi, a także dotyczące innych zagadnień, np. ogrodu. Później ich uczestnikami stali się nie tylko nauczyciele. W 1998 r. Dział Oświatowy powrócił do wykładów dla nauczycieli, które kończyły się wręczeniem świadectw. Do udziału w nich zapraszaliśmy znanych intelektualistów. Spotkania prowadzili m.in: Leszek Kołakowski, Andrzej Wajda, Anna Radziwiłł, Jerzy Axer⁷.

WYKŁADY OTWARTE W ZAMKU KRÓLEWSKIM W WARSZAWIE

W 1993 r. prelekcjami z okazji 100. rocznicy śmierci i 155. rocznicy urodzin Jana Matejki zainaugurowaliśmy cykl wykładów otwartych. Każdy z 7 odczytów połączony był z pokazem slajdów i stanowił interpretację historycznej wizji Matejki,

przedstawionej na jednym z jego obrazów, dokonaną przez wybitnego historyka lub historyka sztuki. Byli wśród nich Aleksander Gieysztor, Janusz Tazbir, Marek Rostworowski, Henryk Samsonowicz, Jarosław Krawczyk i Antoni Mączak⁸. Ci sami prelegenci uczestniczyli także w następnych cyklach. Przyjęliśmy zwyczaj zapraszania na nie w środy, o godz. 17.

Tradycję organizowania wykładów z okazji ważnych rocznic kontynuowaliśmy w kolejnych latach. 30 marca 1994 r. Jerzy Skowronek odczytem *Początek walki o niepodległą i nowoczesną Polskę* zainaugurował cykl, składający się z siedmiu części, poświęcony Insurekcji Kościuszkowskiej w jej 200. rocznicę. Frekwencja wynosiła średnio 40 osób, a dodatkową atrakcją było to, że po wykładzie można było zwiedzić wystawę poświęconą Insurekcji. W 1997 r. uczciliśmy kolejne rocznice. Wykład Jerzego Pikuliaka nawiązał do 1000. rocznicy męczeńskiej śmierci św. Wojciecha, a 4 prelekcje poprzedziły 300. rocznicę elekcji Augusta Wettina na tron Polski. Odbyły się one

2. Wykład H. Benesz *Złoty wiek malarstwa flamandzkiego* w Sali Wielkiej, 10 grudnia 1997.
 Fot. M. Brodzka-Bestry

przed otwarciem wystawy *Pod jedną koroną - kultura i sztuka w czasach unii polsko-saskiej*, lecz niestety nie spotkały się z dużym zainteresowaniem publiczności. Były natomiast niezwykle ważne dla przewodników, którzy mieli oprowadzać po wystawie. Dużym wydarzeniem była natomiast jednodniowa sesja popularnonaukowa poświęcona tej rocznicy, zorganizowana wspólnie z Towarzystwem Miłośników Historii i Towarzystwem Polska-Saksonia.

Inne cykle towarzyszyły wystawom w Zamku, np. pokazowi *Thorvaldsen w Polsce*, urządzonemu w Bibliotece Królewskiej we współpracy z Muzeum w Kopenhadze w sezonie 1994/1995. Jesienią 1995 r. wygłoszone zostały 3 odczyty z okazji ekspozycji *Orzeł Biały - 700 lat herbu Państwa Polskiego*. W 1997 r. zorganizowano 2 wykłady towarzyszące wystawie *Od Brueghla do Rubensa*. Hanny Benesz, pt *Złoty wiek malarstwa flamandzkiego* i Andrzeja Kidawy, *Medyczne wątki w malarstwie Petera Bruegla*. Sala Wielka mieszcząca 300 osób była wypełniona po

brzeży, zdecydowaliśmy się zatem powtórzyć je w styczniu następnego roku. W 1998 r. Dorota Juszcak i Hanna Małachowicz zapoznały słuchaczy z darami Karoliny Lanckorońskiej, znajdującymi się na stałej ekspozycji na II piętrze, a Jacek Purchla wygłosił prelekcję ilustrowaną slajdami *Architektura Lwowa*, towarzyszącą wystawie fotograficznej pod tym samym tytułem. Trzy odczyty zorganizowano w związku z wystawą *Skarby Kremla*.

Na przełomie lat 1998 i 1999 odbyły się 4 wykłady a propos ekspozycji *Rafaël i Tycjan na Zamku Królewskim w Warszawie*. Jeden z nich miał charakter naukowy i stanowił bardzo ciekawą próbę nowej interpretacji obrazu *Wenus z Urbino*, dokonaną przez Józefa Grabskiego. Dzięki projektowi Małgorzaty Szafranńskiej 7 prelekcji na początku 1999 r. towarzyszyły ekspozycji *Ogród. Forma - symbol - marzenie*. Duża frekwencja skłoniła nas do przeniesienia ich do Sali Wielkiej, a botanik Halina Galera powtórzyła swój odczyt ze slajdami dla gości, dla których zabrakło miejsca. Ze względu na bezpie-

3. M. Szafrńska oprowadza po zamkowych ogrodach w dniu otwartym z okazji 20. rocznicy udostępnienia Zamku Królewskiego, 19 września 2004. Fot. M. Brodzka-Bestry

czeństwo w 2002 r. musieliśmy ograniczyć liczbę miejsc na wykładach, nakładając na słuchaczy obowiązek pobierania w kasie darmowego biletu.

Z okazji kolejnych wystaw: *Ornamenta Ecclesiae Poloniae. Skarby sztuki sakralnej. Wiek XXVIII* oraz *Ukrzyżowany*, zaproponowaliśmy 4 odczyty. Ze względu na dużą liczbę imprez zewnętrznych odbywających się w Zamku w maju i czerwcu 1999 r. musieliśmy zrezygnować z terminów środowych, co niestety odbiło się na frekwencji. W tym samym roku w trakcie wystawy poświęconej prof. Stanisławowi Lorentzowi wykład wygłosił Andrzej Rottermund, a w roku 2000 Andrzej Tomaszewski w związku z wystawą *Jan Zachwatowicz. W stulecie urodzin*. Pod koniec 1999 i na początku 2000 r. w czasie ekspozycji *Romantyzm. Malarstwo w czasach Fryderyka Chopina* zostało zorganizowanych 8 spotkań, z których największą frekwencją cieszyła się prelekcja Iwony Danielewicz nt. Delfiny Potockiej, kultowej postaci europejskiego romantyzmu, bogato ilustrowana prze-

źroczami. Dwa portrety tej muzy Chopina można było zobaczyć na wystawie wraz z pamiątkami po kompozytorze. Na wykład Aliny Kowalczykowej, która jest autorem podręcznika do literatury romantyzmu, przybyła licznie młodzież ze szkół średnich, ustawiając się w kolejce po autografy.

Choć nazwiska wykładowców czasem pokrywały się z nazwiskami autorów tekstów do katalogów, to ich wystąpienia przed publicznością poszerzały zagadnienia prezentowane na wystawie. Tak było na przełomie lat 2000/2001 w wypadku 7 odczytów odnoszących się do wystawy *Kraj skrzydlatych jeźdźców. Sztuka w Polsce 1572-1764* oraz 6 wykładów dotyczących ekspozycji *Przeraziłwie echo trąby żałosnej do wieczności wzywającej. Śmierć w kulturze dawnej Polski*. Szczególnie ciekawy był panel poświęcony liturgii pogrzebu i wizji życia pozagrobowego w różnych wyznaniach chrześcijańskich.

Wykłady towarzyszyły także niezwykłym wystawom biżuterii. W czerwcu

4. Wykład prowadzony przez P. Majewskiego na temat odbudowy Zamku w dniu otwartym z okazji 20. rocznicy udostępnienia Zamku Królewskiego, 19 września 2004. Fot. M. Brodzka-Bestry

2001 r. odbyły się 3 odczyty Belgów, organizatorów pokazu klejnotów diamentowych *Splendor Antwerpii*, a potem prelekcja Marii Boguckiej pt *Polska - Niderlandy u progu ery nowożytnej*. W 2003 r., po wykładzie z okazji wystawy *Złoto Grecji. Biżuteria ze zbiorów muzeów greckich* Ewy Wipszyckiej, dokonaliśmy próby odtworzenia antycznego chóru greckiego z udziałem publiczności, a po prelekcji Zygmunta Kubiaka recytowano wiersze greckiego poety Konstandinosa Kawafisa.

20 listopada 2002 r. Tomasz Niewodniczański prelekcją na temat swoich zbiorów zainaugurował pięcioczęściowy cykl związany z wystawą *Imago Poloniae*. A propos kolejnej ekspozycji, *W świecie porcelany...* w 2003 r., udało się zorganizować tylko jeden wykład - komisarza wystawy Anny Szkurląt. Na początku następnego roku natomiast 2 odczyty towarzyszyły pokazowi *Bernardo Bellotto - sekrety jego malarstwa*, 3 - wystawie *Amerykańska przyjaźń. Herbert Hoover a Polska*, na których frekwencja wynosiła średnio 47 osób.

Wykłady organizowano nie tylko w związku z wystawami. Pretekstem do nich w roku 1993 były obrazy historyczne znajdujące się w Zamku: *Elekcja Stanisława Augusta*, *Elekcja Augusta II*, *Wojska polskie pod Smoleńskiem*, a mówili o nich kolejno Zofia Zielińska, Jacek Staszewski, Jarema Maciszewski. Sezon jesienno-zimowy 1993/1994 zaowocował cyklem poświęconym europejskim rezydencjom: *Wórlitz*, *Vaux-le-Vicomte*, *El Escorial*, *Caserta*, i pałacowi *Krańskich* w Warszawie. Zaprezentowali je: Bożena Majewska-Maszkowska, Olgierd Czerner, Zdzisław Żygulski, Stanisław Mossakowski, Andrzej Rottermund.

W styczniu 1996 r. wykład Bronisława Geremka zainaugurował nowy cykl 5 odczytów z historii cywilizacji europejskiej, od jej początków do czasów współczesnych, pt *Miejsca życia, miejsca spotkań*. Od września był kontynuowany w związku z wystawą *Narodziny stolicy. Warszawa w latach 1596-1668*. Sześć wykładów, których tematy dotyczyły miasta, wygłosili: Stefan Kurowski, Antoni Ziółkowski, Maria Bogucka, Hanna Zaremska, Henryk

Samsonowicz, Halina Manikowska, Ewa Kaczyńska. Celem cyklu było odnalezienie instytucji i środowisk jako miejsc spotkań tych samych idei odnoszących się do świata i człowieka oraz dzieł sztuki i architektury, które do dziś dają wyraz tym ideom. Ten temat realizujemy na co dzień, także na polu edukacyjnym z młodzieżą. Podczas lekcji muzealnych pokazujemy dwór królewski i ceremoniał, czasem udaje się nam przedstawić obyczaje i życie codzienne innych stanów, które naśladowały kulturę dworu?.

Pojawiały się także niezależne prelekcje, bez związku z wystawami czy obchodami, np. Mariusza Karpowicza na temat Jana Trevano w 1983 i Antoniego Solariego w 1997 r., Michała Komarzyńskiego o Marii Sobieskiej w 1997 czy Janusza Tazbira na temat Konfederacji Warszawskiej w 1998 r, a w 2002 r. Gerarda Sabatiera o portretach Ludwika XIV.

Spis wykładów drukowaliśmy w informatorze o Zamku Królewskim, w folderach wystaw, np. o ogrodach, lub na osobnym kartoniku, jak w wypadku wystawy *Imago Poloniae*. Odbywały się one w Sali Wielkiej, Koncertowej lub Odczytowej, a jedynie wykład Zygmunta Kubiaka w Sali Senatorskiej.

ZDANIEM PUBLICZNOŚCI

Dział Oświatowy po raz pierwszy przeprowadził ankietę związaną z planami działalności wykładowej na przełomie 1991 i 1992 r. Objęła ona młodzież szkół średnich, a pytania dotyczyły spotkań z przedstawicielami polskiego życia kulturalnego, naukowego i politycznego. Ponieważ skierowane były tylko do jednej grupy słuchaczy, istniała konieczność przeprowadzenia kolejnych badań. Powróciliśmy do tego tematu w 2002 r., dokonując ewaluacji dwóch serii: 6 wykładów towarzyszących wystawie *Skarby Habsburgów* oraz 5 odnoszących się do ekspozycji *Orzeł i Trzy Korony*. Takie są standardy europejskie. Na temat ewaluacji w muzeach pojawiło się szereg prac w Wielkiej Brytanii, a księgi skarg i wpi-

sów dawno zostały zastąpione za granicą ankietami oceniającymi¹⁰. Obecnie zatrudniamy na umowę o dzieło socjologów do ewaluacji kursów dla nauczycieli i programu *Bernardo Bellotto*. Wypełnione ankiety otrzymujemy też na zakończenie kursu dla przewodników i dla studentów prowadzących lekcje muzealne. Są one cenną wskazówką przy organizacji następnych zajęć.

Pytania w ankietach ocen wykładów otwartych dotyczyły bliższego określenia uczestnika ankiety, sposobu, w jaki dowiedział się o odczycie, opinii o wykładach i ich oceny, projektów na przyszłość. Część pytań w ankiecie należy, moim zdaniem, inaczej sformułować i doprecyzować, np. wprowadzić osobną ocenę całego cyklu i poszczególnych wykładów. Ciekawa też byłaby odpowiedź na pytanie, czy respondent, który przyszedł na wykład po raz pierwszy, chciałby uczestniczyć w następnych.

Wypełnianie ankiet było dobrowolne i anonimowe. Wykłady pierwszego cyklu poddanego ewaluacji oceniły 142 osoby. Ocena zaczęła się od prelekcji prof. Anny Sucheni-Grabowskiej i najwięcej odpowiedzi dotyczyło tego właśnie wykładu. Ankietę otrzymywała każda z wychodzących osób, ale nie wszyscy je wypełnili i zwrócili. Niektórzy natomiast oceniali też poprzednie spotkania i cykle. Po wykładach towarzyszących drugiej wystawie otrzymaliśmy tylko 74 wypełnione ankiety. Na ten cykl wprowadzone zostały bezpłatne bilety, odbierane w kasie w dniu wykładu. Średnia frekwencja wynosiła 274 osoby.

Wśród uwag na temat wykładów pojawiło się wiele pochwał. Przytaczam niektóre z nich: „Mogę zwiedzić kilkakrotnie, co lubię, nie stać by mnie było. Popieram pomysł takich wykładów, dla mnie jako historyka są nieocenione. Uzupełniają wiedzę. Bardzo ważny jest ponadto kontakt z żywym słowem. Proszę o kontynuację jak największego dostępu bezpłatnego do wydarzeń kulturalnych na poziomie, to prawdziwa misja w czasach zalewu rozrywki jarmarcznej »kultury«, np.

Big Brothera". Niektórzy respondenci dawali nam wskazówki na przyszłość: „Na pewno warto byłoby uczestniczyć także w wykładach niekoniecznie związanych z bieżącą wystawą. Wykładowi mogłaby towarzyszyć prezentacja przeźroczy lub krótki film. Zbyt krótki czas wykładu na wyczerpanie tematu wg prowadzącego". Nadmieniam, iż wiele wykładów było ilustrowanych przeźrocami, a ostatni wykład Marka Drozdowskiego - filmem. Pojawiały się prośby o tekst lub streszczenie odczytu. Większość osób prosiła o oprowadzanie po wystawie, choć wykłady wprowadzały w jej tematykę.

Uwagi krytyczne dotyczyły najczęściej złej akustyki, a także sposobu mówienia wykładowców: „Mówią zbyt szybko, nierówno, nie zawsze zrozumiale. Przyciszają koniec zdania". Należy tu podkreślić, że akustyka zależy w dużej mierze od dykcji i sposobu mówienia wykładowcy, często nie przyzwyczajonego do mikrofonu.

Z podsumowania ankiet wynika, że publiczność Zamku stanowią w większości kobiety i emeryci, głównie osoby z wyższym wykształceniem. Stosunkowo mało jest studentów i uczniów. Większość osób przychodzi dzięki rekomendacji znajomych, rodziny lub nauczycieli, co świadczy o dobrej atmosferze towarzyszącej wykładom, a także o tym, że mamy pewną stałą, wierną publiczność, która robi nam dobrą reklamę. Na następnym miejscu jako źródła informacji zostały podane publikacje zamkowe - plakaty, *Informator*, folder wystawy, a także informacja uzyskana na poprzednim wykładzie, telefon, internet, ale również *Informator Austriackiego Ośrodka Kultury* oraz prasa („Gazeta Wyborcza”, „Trybuna”, „Życie Warszawy”, „Informator Kulturalny Stolicy”), telewizja, radio. Inne źródła to Uniwersytet Trzeciego Wieku, Muzeum Narodowe, zebranie przewodników. Wszystkie należy więc traktować jako równie ważne. Respondenci są na ogół świadomi, czego chcą, i przychodzą zainteresowani tematyką wykładu, choć nie zawsze potrafili podać precyzyjnie jego temat i nazwisko wykładowcy.

Większość uczestników ankiet była na wykładach w Zamku kilka razy, pierwszy raz przyszło ok. 23 procent. Znaczna część słuchaczy uznała za kłopotliwą konieczność wcześniejszego odbierania bezpłatnych biletów. Musieliśmy jednak to wprowadzić ze względu na dużą frekwencję i ograniczoną liczbę miejsc na sali. W ankietach pojawiły się prośby, aby na prelekcji można było dostać zaproszenie na następną, za tydzień, lub abonament. Większość osób nie zgadza się na zapłacenie za wykład, nawet gdyby towarzyszyły mu koncert, spektakl lub oprowadzanie po wystawie. Wykłady powinny więc pozostać bezpłatne, tym bardziej że przychodzi na nie w większości publiczność o niskich dochodach - emeryci, nauczyciele, przewodnicy oraz uczniowie i studenci - i jest to dla nich jedna z form dokształcania. Ponadto mają świadomość, iż kultura powinna być szeroko dostępna, zwłaszcza że w dużej mierze finansowana jest z pieniędzy podatników. Jeśli chodzi o termin i czas rozpoczęcia wykładów, można pozostać przy dotychczasowych, choć godzina 17.00 jest zbyt wczesna dla osób pracujących, poza nauczycielami i przewodnikami.

Wśród powodów przyjścia najczęściej wymieniane są: zainteresowanie tematem

5. M. Męcłewska oprowadza po Gabinetach Numizmatycznym w dniu otwartym z okazji 20. rocznicy udostępnienia Zamku Królewskiego, 19 września 2004. Fot. M. Brodzka-Bestry

wykładu (ok. 61 procent), możliwość obejrzenia wystawy za darmo oraz zainteresowanie wystawą, którą respondent już obejrzał. Niewielu uczestników zachęciła osoba prelegenta. Wśród innych motywacji są: „uzyskanie dedykacji autora w książce; możliwość przebywania w cudownych salach królewskich; znam część zbiorów Rudolfa II z Pragi- Inne z wymienianych powodów to: „lubię historię; chęć pogłębienia wiedzy; lubię uczyć się mimo upływu lat; za namową nauczyciela”.

Tematy, które w przyszłości interesowałyby słuchaczy, to: muzyka za czasów Wazów, filozofia, Warszawa, malarstwo, historia Zamku, kradzieże arcydzieł, archeologia, współczesna sztuka, polska historia ogrodów, muzealnictwo, teologia, literaturą, historia wojskowości, architektura heraldyki, genealogia, biologia, zagadki historii, prywatne losy królów, współczesne rody królewskie, psychologia architektury, prace ręczne. Wiele tych zagadnień by-

ło już poruszanych w węższym zakresie, w powiązaniu z konkretnymi wystawami. Część publiczności wyraźnie oczekuje sensacyjno-plotkarskiego spojrzenia na historię i sztukę. Osoby zainteresowane pracami ręcznymi należałoby poinformować o naszych warsztatach dla dorosłych.

Niektóre pomysły można wykorzystać w planowaniu następnych cykli. Warto byłoby powrócić do wykładów nie związanych z wystawami i zagadnień oraz doświadczeń z kursów dla nauczycieli. Wśród projektowanych tematów mogłyby się znaleźć: mecenat króla Stanisława Augusta, Biblioteka Królewska i Biblioteka Załuskich oraz Teatr Stanisławowski. Pożądana byłaby kontynuacja cyklu *Miejsca życia, miejsca spotkań*, pt. *Miasto europejskie. Obraz harmonii i dysharmonii*. Wzorując się na innych muzeach europejskich, należałoby także stworzyć ofertę dla bezrobotnych.

PRZYPISY

¹ A. Stannett, *GEM. Museum Education Bibliography 1988-1996*, D. Artymowski, *Działalność oświatowa na rzecz dorosłych w muzeach. Uwagi na marginesie książki „Museums and education of adults”*, „Kronika Zamkowa” 1998, nr 1 (36).

² Dulwich Picture Gallery Events. *May-August 2001*. Działalność muzeów brytyjskich miałam okazję poznać dzięki sfinansowaniu przez British Council udziału w seminarium *Towards an education policy for galleries and museums*, Londyn, 10-16.10.1999.

³ Seminarium *Zaangażowanie nowych grup dorosłych w edukację przez całe życie - Engall*, 2-5.12.2004, zorganizowane przez Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Warszawie.

⁴ E. M. Lauritzen, *Evaluation of teachers' courses*, w: *Museum and Gallery education*, Londyn 1999.

⁵ *Study Days and Courses for Adults 1999-2000*, British Museum Education Department; *Events October '99 to January 2000*, Museum of London; *Life-long learning. 1999/2000 program*, Museum of London; *Events Tate Britain and Tate Modern. September-October 2001*, Museum of London, oraz inne materiały z londyńskich muzeów.

⁶ *Museums and intangible heritage*, ICOM News 2004, nr 4.

⁷ Kursy te są tematem artykułu B. Grosfeld *Szkoly i muzea w stronę Europy. Edukacja o dziedzictwie w Zamku Królewskim w Warszawie* - zob. s. 175.

⁸ Szczegółowe tematy wykładów można znaleźć w Raportach Rocznych Zamku Królewskiego.

⁹ Współautorami pierwszych cykli byli: B. Wiórkiewicz, P. Korał, A. Mączak, H. Mańkowska, potem B. Grosfeld, J. Pietryszyn.

¹⁰ *Ewaluacja w edukacji*, red. L. Korporowicz, Oficyna Naukowa, Warszawa 1997; *Culture and school. Report European conference*, Haga, 8-10.DC 2004. W opracowaniu ankiet pomogły warsztaty 1 materiały z seminarium *Policy in museum education*, Londyn 1999, seminariów dla nauczycieli w Zamku Królewskim w Warszawie 15-17.11.2001, 4.04.2003 oraz konferencji *Culture and school*, Haga 2005. Doświadczenia w ocenie naszych działań zdobyliśmy także dzięki nawiązaniu kontaktu z Instytutem Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego. Studenci seminarium *Socjologia badań ewaluacyjnych*, prowadzonego przez prof. L. Korporowicza, dokonali ewaluacji lekcji muzealnych i programu *Bernardo Bellotto, ambasador kultury* w 2003 r.